

проблема (политичких, економских, државних и националних) у Европи на почетку XX вијека, која су претходила првом свјетском рату и која су га проузроковала. Радови су смогра великих међународних научних достигнућа историјске науке. Они су крупан допринос свјетској исто-

риографији о првом свјетском рату. Додуше, и даље остају неке дилеме из наше историографије, а посебно питање дефинитивне оцјене става Српске социјал-демократске странке према рату, а особито њено противљење ратним кредитима српске владе.

Новица Раковевић

ШАЈКАШКА (ИСТОРИЈА) I, II

Нови Сад 1975

Југоисточни дио Бачке, крај и змеђу Дунава и Тисе и на западу до линије Нови Сад — Надањ, јесте територија историјске Шајкашке. Ова област имала је специфични историјски развитак у ширем оквиру Бачке, односно Војводине. Публиковање монографије о историји Шајкашке има велики значај за нашу историјску, етнографску, правно-економску и социолошку науку. Монографија је резултат вишегодишњег рада колектива историчара, као и рада давно преминулог Аврама Ђукића, чије се дјело овдје добро укомпоновало.

У првој књизи Даница Димитријевић прво говори о животу становништва на овој територији од краја II вијека наше ере. Између осталог, истиче се насељавање тога краја Готима, које је било веома интензивно у првом вијеку старе ере, из чега је резултирала асимилација аутохтоних субстрата. „Дачка керамика“ говори о јакој експанзији Дакије у тај крај.

У поглављу Сармати и Римљани расправља се проблематика јужне Бачке у периоду I—IV вијека наше ере. На самом почетку овог периода овамо су се доселили Сармати. Настале су значајне економске и етничке промјене, јер за разлику од претходног сједјелачког становништва, Сармати су били коњаници и пастири, један тип полуномада. Ово раздобље обиљежено је борбама Римске империје против ових варварских племена. Расправљајући та збивања колико је могућно на основу писаних извора и археолошких материјала, аутор поклања већу паж-

њу оним догађајима за које се може сматрати да су се збили на територији касније Шајкашке.

У трећем поглављу Даница Димитријевић излаже историју Шајкашке у вријеме велике сеобе народа. Турско-монголски Хуни, Авари, Протобугари, па германски и новосармацки Готи, Гепиди, Алани, продирући у овај крај наметали су у некој мјери своје друштвене и државне форме. У доба хунске доминације, писац утврђује, основни слој становништва нијесу чинили Словени, него Сармати.

О аварском периоду (VI—VIII) аутор пружа интересантна археолошка свједочанства. На примјер некропола код села Каћ показује да се један дио аварског становништва ту одржао и након пропасти своје државе.

Симо Ђирковић саопштава прошлост Шајкашке у вријеме средњовјековне Угарске, а у првом реду у вези са византијско-угарском борбом X—XII вијека. Највећу пажњу он поклања Тителу, као тврђави и насељу, и његовом каптолу. Писац се јако залаже да идентификује и убицира насеља. Истичу се чињенице које говоре о значају и улози Титела као главне базе угарске флотиле.

Олга Зиројевић излаже историју Шајкашке за вријеме османске владавине у XVI и XVII вијеку. Прво се задржава на освајању овога краја, у првом реду Титела. Административно је ова територија припадала Сегединском санџаку. Вриједни су подаци о насељима, становништву и привреди. Најзад о турско-угарском рату крајем

XVII в., протјеривању Турака и повратку Шајкашке под угарску власт.

Славко Гавриловић саопштио је историју Шајкашке од карловачког мира 1699. до формирања Батаљона 1769. године. У првом реду говори се о Тителу као тврђави значајној у аустро-турским ратовима. На основу ондашњег пописа, писац даје многобројне податке о економском положају становништва, затим о развојаћењу Потиске границе и прелазном периоду до формирања Батаљона.

Централно мјесто у првој књизи има рад Аврама Ђукића и Шајкашког батаљону, од његова формирања 1769. до развојаћења 1869. Рад Ђукића дјелимично је допуњен подацима које је сакупио и обрадио Славко Гавриловић. Многобројни и занимљиви су подаци о формирању, организацији, обуци, наоруџању, гарнизонској служби и уопште о животу Батаљона. У одјелку о топографији говори се о границама, положају и простору батаљона, саобраћајницама, водама, пријелазима, мостовима. У етнографском прегледу ријеч је о поступном насељавању Шајкашке у XVIII и првој половини XIX вијека. Осим приказа земаљске управе, писац је пружио занимљиве податке о јавним службама, школству, цркви. Два опширна одјелка расправљају о земљишном посједу и привреди Шајкашког батаљона у поменутом периоду. Такође је ријеч о посједу манастира Ковиљ, о пустарама (Пусте), ритовима итд.

Друга књига историје Шајкашке почиње радом Аврама Ђукића. Лијепо је приказано учешће Шајкашке у борбама против Турака, Француза и Пруса у XVIII и XIX вијеку. Од посебног интереса је приказ о учешћу Шајкашке у аустро-турском рату („Кочина Крајина“) 1787 — 1791. Вриједна су саопштења о догађајима у Шајкашкој за вријеме револуције 1848 — 1849. и о њеном учешћу у аустро-пруском рату 1866. Све је то један значајан прилог учешћу једног дијела српског народа у ратовима заједно с Аустријом током једног и по вијека.

Овај дио књиге наставља Славко Гавриловић. Он саопштава главне аспекте социјално-економског развоја Шајкашке у XVIII и XIX вијеку. Особиту пажњу поклања кућним задругама, продаји и куповини земљишта, усељавању и исељавању. Опширно расправља и о трговини и занатству, закупу и аренди, свиларству, рибарству, као и класним сукобима унутар Батаљона.

Василије Крестић у трећем дијелу ове књиге даје увјерљиву слику развоја Шајкашке од укидања Батаљона 1872. до 1918. године. Тежиште је на растурању породичних задруга, зеленашењу које је узимало маха и уопште економској кризи у вртлогу капиталистичких односа. Аутор се особито задржава на питању ритова, њиховој куповини и продаји. Његовој пажњи нијесу измакли ни главни моменти партијско-политичких борби у овоме крају као средишњој тачки покрета Светозара Милетића. Одговарајуће мјесто у овоме дијелу имају излагања о школству у културно-просвјетним друштвима, локалној штампи и другом.

Никола Гаћеша пише о Шајкашкој 1918 — 1941. Централна тема је аграрно питање — аграрна реформа и колонизација, као и друштвено-економски односи уопште. Нижу се лијепо систематизовани и богато илустровани прегледи о исушивању ритова, о новчаним заводима, социјално-класним разликама, политичким односима, просвјети итд.

Ђорђе Васић је изложио развој НОР-а у Шајкашкој. О утицају и снази КПЈ, од чега је највећма зависио успјех покрета, говори чињеница да су у Шајкашкој до 1941. у седам села постојале партијске организације.

Мађарске окупационе снаге за посјеле су Шајкашку 13. и 14. априла 1941. Одмах је окупатор протјерао 2.500 насељеника и „непожељних“.

У припремама за оружани отпор учествовало је 182 члана КПЈ и 100 чланова СКОЈ-а. Почело се диверзантским акцијама. У новембру 1941. формирана је партизан-

ска чета. Међутим, наступила су масовна хапшења и депортовања комуниста и омладинаца. Почетком 1942. откривена је једна група од 40 илегалца на једном добру близу Жабља. У борби са далеко надмоћнијим непријатељем, повукли су се уз велике губитке и распоредили по околним селима. Током љета 1942. обновљене су партијске организације и основан Окружни комитет КПЈ Жабаль. Ново партијско руководство енергичније мијења тактику борбе — чвршће се повезује са НОП-ом у Срему. И поред даљих спотицања, НОП у Шајкашкој се ипак развијао. Почетком новембра 1944. основана је II партизанска чета. Ускоро почиње оснивање органа народне власти и масовних организа-

ција. Посљедњи окупатори, њемачки војници, напустили су шајкашки крај 22. X 1944. и Народноослободилачка војска преузела је управу у овом региону.

Монографија о историји Шајкашке настала је иницијативом Војвођанског музеја и Матице српске. Она представља дио великог пројекта — серије монографија под заједничким насловом „Шајкашка“. Дјело има преко 1.000 страна. Рад богато илуструју многе историјске и топографске карте, статистике и табеларни прегледи, што веома увећава његову документарну вриједност. Именски и географски регистар на крају друге књиге потврђују оптималну научну вриједност овога дјела.

Новак Ражнатовић

ВЕЛИМИР РАДОВИЋ: ПЕТ ОСОБЕНОСТИ УСТАНИЧКЕ 1941. ГОДИНЕ У БОКИ

Удружење умјетника Херцег-Новог, Херцег-Нови 1976, стр. 95

Поводом 35. годишњице устанка народа Југославије, евоцирајући упомене на 1941. годину у Боки и славни Орјенски батаљон, Велимир Радовић је ових дана пружио јавности један пригодан и особен историографски рад.

Аутор приказује борбу народа сјеверозападне Боке током 1941 — 1942. године кроз пет особености: **Тврђавски систем у Боки, Начин ратовања, Никола Ђурковић, Сарадња фронта и позадине, Расформирање Орјенског партизанског батаљона.**

У првом одјелку се говори о систему утврђења у Боки и указује на храброст и патриотизам народа приобалног подручја сјеверозападне Боке, који се под руководством КПЈ, дигао на устанак и скоро годину дана водио прави рат против јаких и добро наоружаних италијанских окупационих снага, које су посјеле и браниле једну од најбоље утврђених војнопоморских база на обалама Јадрана.

У другом одјелку аутор приказује начин ратовања на овом подручју. Анализирајући сачувану документацију Мјесног комитета КПЈ Херцег-Нови, Орјенског пар-

тизанског батаљона, Никшићког НОП одреда и Окружног комитета КПЈ Никшић, аутор нас упознаје са чињеницом да је примјени партизанске тактике у ратовању посвећивана посебна пажња. Руководство НОП-а на херцегновском подручју спроводило је директиве виших форума прилагођавајући их ситуацији на овом терену. У циљу заштите слободне територије и насеља од уништења, оно је било принуђено да, током више мјесеци, води фронталне борбе против окупатора на фронту дугом око 70 километара, који се протегао дуж саме обале.

С посебним афинитетом аутор пише о народном хероју Николи Ђурковићу, који је — као адвокат, предсједник рисанске општине, политички секретар МК КПЈ Херцег-Нови, политички комесар Орјенског батаљона — својим револуционарним радом, широким ообразовањем и блиским односом са људима стекао велику популарност и постао истакнути револуционар и најомљенији руководилац народа Боке. Радовић даје и неколико нових података и свједочанстава о животу и раду Николе Ђурковића, који употпуњују био-